

ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ОСНОВІ КОНЦЕПТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: СОЦІОЛОГІЧНА ВЕРСІЯ

Представлені результати емпіричного дослідження бачення змісту основних компонентів циклу стратегічного планування модернізаційного розвитку України на основі опитування представників державної служби і місцевого самоврядування щодо актуальності вирішення проблем по основним сферам діяльності суспільства; фактори гальмування розвитку України; кроки підвищення конкурентоспроможності підприємств, міст та країни у цілому.

Ключові слова: стратегічне планування, модернізація розвитку, емпіричні дослідження, опитування.

Глембоцький Д. В. Опыт стратегического планирования на основе концепта национальных интересов: социологическая версия.

Представлены результаты эмпирического исследования видение содержания основных компонентов цикла стратегического планирования модернизационного развития Украины на основе опроса представителей государственной службы и местного самоуправления относительно актуальности решения проблем по основным сферам деятельности общества; факторы торможения развития Украины; шаги повышения конкурентоспособности предприятий, городов и страны в целом.

Ключевые слова: национальные интересы, эмпирические исследования, приоритеты, государственное управление, опрос.

Glembockiy D. V. Experience in Strategic Planning Based on Concepts of National Interests: Sociological Version.

The results of empirical research vision contents of the main components of the strategic planning cycle modernization of Ukraine based on the survey of the public service and local government. In the survey there were four questions: relevance of problem-solving in the main areas of economic activity; Factors inhibition of Ukraine; steps increase the competitiveness of enterprises, cities and country in general.

Keywords: national interests, empirical research priorities, governance, survey.

У науковому українському дискурсі в сфері державного управління на початку останнього десятиліття ХХ ст. з'явилась тема національних інтересів країни. Це було певне запозичення із наукових напрацювань західних країн де національний інтерес (national interest) трактується як державний інтерес. До національних інтересів часто звертаються у геополітичних дослідженнях і студіях з національної безпеки. Такі вчені та політичні діячі, як З. Бжезінський, Г. Моргентау, У. Ліпман, Г. Кіссінджер вбачають національну безпеку частиною національних інтересів. Пріоритети в сфері національних інтересів визначені в Україні на законодавчому рівні [1]. Такий підхід відображає статичну складову національних інтересів.

Однак в умовах стрімких змін на міжнародній арені і у внутрішньо політичному та соціоекономічному середовищі все більш важливим стає динамічний підхід до визначення національних інтересів й їх застосування у плануванні розвитку країни.

Розгляд концепту національних інтересів України було започатковано експертно-аналітичною спільнотою у суто прикладному аспекті державотворення нової країни.

У практиці і теорії українського державного управління існує значний розрив між нормативним і оціночним напрямками у сфері дослідження національних інтересів. Причини цього полягають у значному дефіциті емпіричних досліджень змісту і стану національних інтересів та відсутності аналітичної культури використання результатів оціночних досліджень в процесі законотворчої діяльності.

Оцінювання стану реалізації національних інтересів може використовуватися в процесі стратегічного планування на етапах визначення існуючої ситуації, при виявленні та формуванні цілей і при оцінюванні виконання стратегічного плану або його проміжних етапів.

При визначенні актуального змісту національних інтересів також може бути корисним пошук відповідей на наступні питання: для чого існує держава; яку потребу вона задовольняє; які основні принципи її діяльності. При цьому йдеться про не загально теоретичні, а конкретні відповіді, що відповідають часу і враховують актуальну соціально-економічну і політичну ситуацію в країні.

Основною місією держави є захист і підтримка цілісності суспільства на певній території. Для досягнення цієї місії повинні працювати органи державної влади, беручи за основу національні інтереси та їх забезпечення і відстоювання. Ефективно використовуючи національні ресурси, держава досягає конкурентоспроможності, забезпечуючи гідне життя населення, що також є одним із пріоритетом національних інтересів. Тому потрібне чітке бачення стратегічного розвитку, яке потребує планування.

Теоретичні дослідження функцій, значення, структури та змісту національних інтересів України були проведені А. Гончаренком [2], В. Горбуліним із співавторами [3], В. Парахонським [4], Г. Ситником [5,6]. Емпіричні оцінювальні дослідження їх стану та пріоритетів і шляхів реалізації, були проведені вітчизняними вченими: О. Власюком [7], О. Валевським [8], М. Гончар [9], О. Корнійчуком [9], В. Саламатовим зі співавторами [10, 11].

Стратегічне планування визначає основні цілі й напрямки дії, та забезпечує досягнення обраних цілей шляхом використання наявних переваг і створення нових [12, с.79]. Вдале використання створених і наявних переваг, на рівні держави, підвищує її конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Як стверджує керівник Центру вивчення проблем національних інтересів України О. Корнійчук, конкурентоспроможною моделлю дій є стратегія реалізації національних інтересів [9].

Ефективність стратегічного планування залежатиме від виконання певної послідовності дій, тобто циклу стратегічного планування. Одна із можливих схем стратегічного планування наведено на рис.1 [12, с.84].

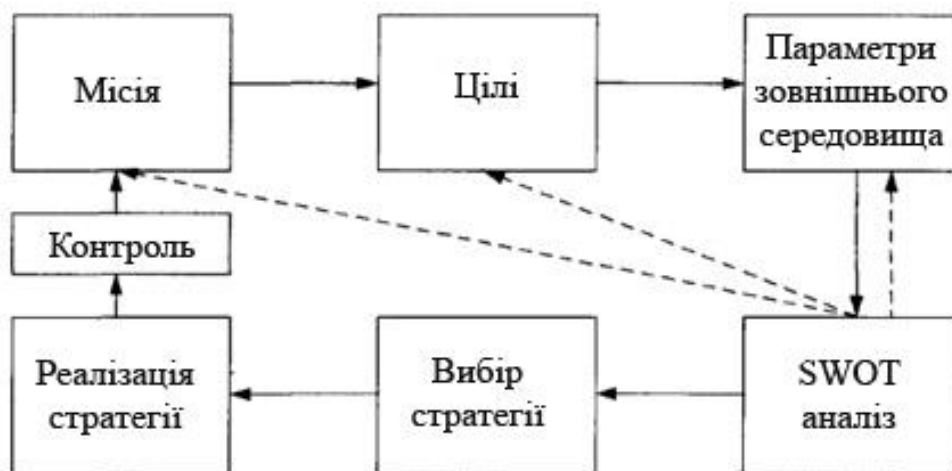

Рис.1. Цикл стратегічного планування

До останнього часу у вітчизняній науці державного управління точились жваві дискусії стосовно необхідності динамічного підходу до визначення національних інтересів та терміну, періодичності їх перегляду. Причини цього полягають у певній декларативності визначення національних інтересів в практиці державного управління України, трудомісткості проведення валідних оціночних досліджень, роз'єднаності в середині вітчизняної наукової спільноти, а також її певне відділення від поточної реальної практики державного управління. У рамках оцінювальних досліджень також залишається відкритим для поглибленого обговорення питання методології й методики проведення оцінювання стану реалізації, пріоритетів та інших аспектів національних інтересів в контексті стратегічного планування.

Мета статті – представити результати експрес версії стратегічного планування на основі концепту національних інтересів.

Національні інтереси – найважливіша складова суспільних інтересів, які, з точки зору суспільного договору у вигляді Конституції України, повинні бути головною детермінантою, початковим пунктом і реальною причиною свідомих дій управлінського персоналу країни. Національні інтереси будучи вираженням об'єктивних потреб, являють собою сукупність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави в різних сферах життя, у внутрішній і зовнішній політиці. Вони формуються на основі національних цінностей, враховують спосіб життя, менталітет і прагнення народу, особливості соціально-економічного і політичного устрою країни, її можливості, геополітичне і геостратегічне положення. Основною формою вираження національного інтересу виступає державна політика, цілі й конкретні завдання якої виробляють і здійснюють відповідні органи державної влади із залученням неурядових організацій та інститутів громадянського суспільства [13, с.290]. Можливість держави збалансувати та захищати власні національні інтереси та інтереси її громадян фактично визначає конкурентоспроможність країни та відчуття впевненості у майбутньому та безпеки громадян.

Наше опитування має на меті дослідити бачення національних інтересів державними службовцями в рамках схеми стратегічного планування. Було проведено моніторинг виявлення динаміки уявлення національних інтересів представниками державної служби. У ньому взяли участь державні службовці різних органів державної влади. Під час проведення дослідження на обговорення були винесені такі запитання:

1. Якщо уявити, що Україна розвивається по модернізаційному сценарію, то вирішення проблем в якій сфері є найбільш важливим, принциповим – у соціальній, економічній, правовій, чи духовній сферах?

2. Що, які фактори гальмують розвиток України?

3. Що потрібно зробити для підвищення конкурентоздатності українських підприємств, міст, і країни в цілому?

4. Хто повинен стати агентом змін?

Було опитано 17 осіб у 2011 році, 28 осіб у 2012 році та 35 осіб у 2013 році. Опитувані поділилися ідеями щодо вирішення проблем у сферах діяльності, вказали фактори гальмування розвитку країни, поділилися думками стосовно кроків підвищення конкурентоздатності та вказали на агентів, які повинні розпочати або очолити ці зміни. За результатами опитування було оброблено отримані статистичні дані.

Задля визначення динаміки стосовно поставлених запитань, були складені відповідні таблиці:

- 1) бачення актуальності вирішення проблем по сферам національних інтересів (таблиця 1);
- 2) фактори гальмування розвитку України (таблиця 2);
- 3) шага підвищення конкурентоздатності (таблиця 3);
- 4) агенти змін (таблиця 4).

Характер відповідей респондентів на наведені питання істотно відрізняються по рокам.

Бачення опитуваними актуальності вирішення проблем за сферами національних інтересів у 2011 – 2013 роках розташовані у таблиці 1.

Таблиця 1

Бачення актуальності вирішення проблем по сферам національних інтересів

№ ряда	Сфери національних інтересів	Відсоткове співвідношення (%)		
		2011	2012	2013
1	Економічна	5,8	50	28,6
2	Соціальна	17,6	28,6	22,9
3	Духовна	5,8	10,7	14,3
4	Правова	23,5	3,6	14,3
5	Всі сфери в комплексі	47,1	21,4	37,1

Більшість опитаних акцентували свою увагу на вирішенні проблем в економічній, правовій та соціальній сферах. При цьому проблематизація соціальної сфери має відносно високий рівень з тенденцією зростання у порівнянні із 2011 р. Треба відмітити окремо високу стабільну увагу респондентів на вирішення проблем в усіх сферах в комплексі. Останнє можливо трактувати як відсутність здатності виявити пріоритети на фоні системності проблем в сфері державного управління України.

Таблиця 2

Фактори гальмування розвитку України

№ ряда	Фактори гальмування розвитку України	Відсоткове співвідношення (%)		
		2011	2012	2013
1	Недосконалість законодавчої та правової системи	58,8	46,4	28,6
2	Корумпованість та криміналізація	76,5	60,7	54,3
3	Нестабільна політична ситуація	52,9	25	14,3
4	Посилення кланових еліт (олігархія)	35,3	17,8	25,7
5	Криза в економіці	64,7	57,1	34,3
6	Пасивність громадськості	35,3	21,4	11,4
7	Відсутність ідеології	17,6	14,3	5,7
8	Кадрова криза	47	35,7	25,7

Виділяючи фактори, що більш гальмують розвиток України, за період 2011–2013 роки (таблиця 2), опитані частіше за все вказують на корумпованість та криміналізацію в країні. На другому місці за частотою згадування іде криза в економіці, а за нею – недосконалість законодавчої та правової системи. Стабільно високим є посилення на кадрову кризу, що, вочевидь, пов'язане з системністю розповсюдження корупції в країні. У 2013 р. відбулось чітке фокусування на факторі корумпованості та криміналізації.

Таблиця 3

Кроки підвищення конкурентоздатності

№ п/п	Кроки підвищення конкурентоздатності	Відсоткове співвідношення (%)		
		2011	2012	2013
1	Використання новітніх інноваційних технологій	47	42,9	28,6
2	Визначення пріоритетних напрямків розвитку господарства	23,5	32,1	20
3	Підтримка вітчизняного виробника	29,4	28,6	34,3
4	Розвиток економіки	52,9	57,1	31,4
5	Удосконалення законодавства	23,5	17,9	17,1
6	Боротьба з криміналом та корупцією	11,8	28,6	8,6
7	Проведення ефективних реформ	29,4	42,9	42,9
8	Розвиток освіти і науки	29,4	25	17,1
9	Розвиток громадянського суспільства	23,5	10,7	17,1

Респонденти вказавши своє бачення щодо актуальності вирішення проблем по сферах національних інтересів, та факторам гальмування, вказали які кроки потрібно зробити щоб підвищити конкурентоздатність країни (таблиця 3). Можна виділити найголовніші, на думку респондентів, кроки: розвиток економіки; використання новітніх інноваційних технологій; проведення ефективних реформ; підтримка вітчизняного виробника. Якщо у 2011–2012 р.р. найбільш частіше вказувалось на розвиток економіки, то к 2013 р. фокус перейшов на проведення ефективних реформ.

Підвищенням конкурентоздатності країни, на думку опитаних, перш за все повинні займатись громадянське суспільство та влада. В динаміці простежується тенденція зниження довіри до влади, збереження надії на можливості громадянського суспільства і зростання надії на лідера.

Таблиця 4

Агенти змін

№ п/п	Агенти змін	Відсоткове співвідношення (%)		
		2011	2012	2013
1	Громадянське суспільство	23,5	50	25,7
2	Політична еліта	5,9	–	2,9
3	Держава	11,8	7,1	–
4	Влада (Президент, КМУ, ВРУ)	29,4	25	20
5	Діалог держави та суспільства	23,5	–	17,1
6	Лідер	–	7,1	11,4

Відаючи високі відсотки корумпованості та криміналізації, вказуючи у факторах гальмування розвитку України, респонденти відають порівняно не високі проценти боротьби з криміналом та корупцією в кроках підвищення конкурентоздатності. Це наводить на думку, що опитані (представники державного управління і місцевого самоврядування) зневірені у можливості ефективної боротьби з корупцією.

Таким чином, результати опитування свідчать, що проблеми в економічній, духовній, соціальній та правовій сферах діяльності суспільства потрібно вирішувати комплексно. Звичайно, в локомотиві цього комплексу повинна стояти економічна сфера і проведення ефективних реформ. Без активізації економічного розвитку держава не матиме ресурсів для розвитку інших сфер життя.

При цьому важливо враховувати фактори, що гальмують розвиток. На думку опитаних, ключовими бар'єрами модернізації є:

- 1) корумпованість та криміналізація;
- 2) криза в економіці;
- 3) недосконалі законодавча та правові системи;
- 4) кадрова криза.

Ці причини є потужним гальмом для розвитку. На думку опитаних, допоможуть здолати негативні тенденції розвитку та призведуть до підвищення конкурентоздатності, перш за все, розвиток економіки, який не можливий без використання новітніх технологій, проведення ефективних реформ, боротьби з корупцією. Цей процес, на думку опитаних, повинна очолити влада, в повному її розумінні, з підтримки громадянського суспільства, яке також потребує розвитку. Отримані дані підтверджують закономірності, що призвели до подій на Майдані 2013–2014 років, а саме, прагнення змінити владу та прагнення змінити життя в Україні. Дослідження в даній тематиці потрібно продовжити з додаванням до вже отриманих результатів оцінювання етичних параметрів влади.

Список використаних джерел:

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Гончаренко А. Н. Прогнозирование и политика: Генезис и эволюция прогнозирования в системе «национальной безопасности» и внешнеполитическом механизме США / А. Н. Гончаренко ; АН Украины, Ин-т мировой экономики и международных отношений. – К. : Наукова думка, 1993. – 78 с.
3. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
4. Парахонський В. Національні інтереси України / В. Парахонський // Розбудова держави. – 1993. – № 6. – С. 3–7.
5. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України: Монографія / Ситник Г. П. – К. : Видавництво НАДУ, 2004. – 407с.
6. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник / Ситник Г. П. – К. : НАДУ, 2012. – 544 с.
7. Власюк О. С. Аналітична оцінка стратегічних напрямків та заходів щодо реалізації програми стабілізації економіки України: Монографія / О. С. Власюк; Нац. ін.-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 1995. – 82 с.
8. Валевський О. Л. Структура геополітичних інтересів України: Монографія / Валевський О. Л., Гончар М. М. – К. : НІСД, 1995. – 94 с.
9. Корнійчук О. Стратегія реалізації національних інтересів – конкурентоспроможна модель дій [Електронний ресурс] / О. Корнійчук. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2007/5-6/200707.html>
10. Саламатов В. О. Структура суб'єктивних уявлень про національні інтереси України / В. О. Саламатов, В. Л. Косолапов, А. Н. Гірник // Вісн. АН України. – 1994. – № 1. – С.72–76.
11. Саламатов В. О. Когнітивне дослідження уявлень управлінського персоналу щодо наслідків реалізації національних інтересів України / В. О. Саламатов // Суспільна політика та стратегічний менеджмент. Інститут аналізу політики та стратегій. – 2008. – № 1. – С. 78–87.
12. Гапоненко А. Л. Общий и специальный менеджмент: Учебник / Общ. ред. А. Л. Гапоненко, А. П. Панкрухин. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – 568 с.
13. Енциклопедія державного управління: у 8 томах / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Історія державного управління / наук.-ред. колегія : А. М. Михненко (співголова), М. М. Білинська (співголова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – 788 с.

** Глембоцький Дмитро Валентинович – аспірант кафедри філософії, теорії та історії державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.*